

БЛОКОНЬ ІГОР ВІКТОРОВИЧ

кандидат психологічних наук, науковий співробітник лабораторії історії психології та загальної психології імені В.А. Роменця, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, м. Київ

СОЦІАЛЬНІ НАСТАНОВЛЕННЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ОСОБИСТОСТІ

Головним завданням даної статті вбачається уявлення досягнень українських психологів в області методології дослідження особистості. З розвитком концепції діяльності, вітчизняні психологи з'ясували, що для дослідження особистості слід враховувати проєкції проявів внутрішнього світу індивіда на соціально-психологічному рівні. Одним з перспективних підходів пізнання особистості стає комплексний аналіз соціальних норм, їх трансляція в свідомість індивіда, їх вплив на формування особистості і, вже як проєкція особистості, аналіз діяльності особистості. У цій агрегації і закладено модель діяльнісного підходу дослідження установок особистості. Одним з критеріїв, які підлягають аналізу в дослідженнях особистості, є соціальні установки як інтеріоризовані норми. Інтеріоризовані і узгоджені з іншими феноменами свідомості, і пов'язані з потребами індивіда, соціальні норми стають соціальними установками особистості, тобто, індивідуальними мірками соціальної ситуації, що необхідно для організації адекватної, соціально прийнятної діяльності індивіда. У статті показано, що, виступаючи передумовою соціальної установки, соціальна норма проходить крізь людську індивідуальність, наділяється особистісним змістом, разом з тим, інтеріоризовані і засвоєна індивідом ця норма стає типовим в особистості, яка є частиною спільноти. Відносна тотожність соціального і індивідуального представляє важливий аспект психологічного вивчення особистості.

Ключові слова: *особистість, соціальні норми, соціальні настановлення*

Вже давно, дослідження особистості отримало розгалужені підходи в психологічній науці. У переважній більшості, вже більше 50-ти років поширюються дослідження особистості в концепції діяльності, тобто в проєкції проявів внутрішнього на соціально-психологічному рівні. Одним з перспективних підходів пізнання особистості постає комплексний аналіз соціальних норм, їх трансляція в свідомість індивіда, їх вплив на формування особистості і, вже як проєкція особистості, аналіз діяльності особистості. В цій агрегації і закладено модель сучасних підходів дослідження особистості. І одним з критеріїв, які підлягають аналізу в дослідженнях особистості, постає соціальне настановлення. Отже, генезис поняття «особистості» розгалужується до атомарних компонентів, дослідження яких поглиблює зміст даного поняття.

Соціальні настановлення виконують важливу функцію саморегуляції діяльності особистості, на відміну від соціальних норм, які регулюють діяльність ззовні. Виступаючи передумовою соціального настановлення, соціальна норма проходить крізь людську індивідуальність, наділяється особистісним смислом, разом із тим, інтеріоризована і засвоєна індивідом ця норма постає типовим в особистості, яка є часткою спільноти. Інтеріоризовані й узгоджені з іншими феноменами свідомості, та пов'язані з потребами індивіда, соціальні норми стають соціальними настановленнями тобто, індивідуальними мірлами соціальної ситуації, що необхідно для організації адекватної, соціально прийнятної діяльності індивіда. В свідомості індивіда фіксовані соціальні настановлення існують в латентному стані і при виникненні ситуації сукупність норм, що, за диспозиційним змістом, регулюють саме цю ситуацію, актуалізуються й утворюють актуальне (цільове – за О.Г.Асмоловим) соціальне настановлення.

Початок дослідження соціальних настановлень покладено в теоріях атитюдів, які було введено ще на початку минулого століття (1918 р.) й ґрунтується на визначенні, яке дали У.Томас й Ф.Знанецький: "атитюд (соціальна установка) – це стан свідомості індивіда відносно певної соціальної цінності". Встановлено дві фундаментальні залежності: "залежність індивіда від організації", та "залежність організації від індивіда" [222]. У дослідженні У.Томаса і Ф.Знанецького соціальну установку було визначено як загальний стан суб'єкта, звернений на цінність. Поняття "attitude" використовується У.Томасом і Ф.Знанецьким для позначень орієнтацій індивіда як члена групи щодо цінностей групи, що по суті означає його ціннісну орієнтацію. Теж саме знаходимо й в словнику – "Визначення ситуації індивідом за допомогою соціального настановлення і цінностей групи дає уявлення про ступінь адаптації індивіда" [112]. Підкреслимо, що згідно даної дефініції індивід визначає й оцінює соціальну ситуацію за допомогою набутих властивостей, зокрема, атитюдів та соціальних настановлень. Однак, як пише Асмолов, поза увагою залишилося те "у якій формі соціальне настановлення виступає для суб'єкта", при цьому виграш у правильності розуміння феномену настановлення, як цілісності, обернувся програшем у "психологічності" змісту даного поняття. [12].

У 30-х роках Г.Оллпорт, проаналізувавши існуючі дефініції поняття "атитюд", запропонував узагальнений варіант визначення: "атитюд – це стан психічної й нервової готовності, який створюється в процесі накопичення досвіду, та робить певний вплив на динаміку активності й

напрямок поведінки людини, що здійснюється по відношенню до пов'язаних з установкою предметів і ситуацій" [198]. Суть визначення за цей час майже не змінилася: соціальне настановлення – це “ставлення до соціальних цінностей“ та “готовність діяти певним чином щодо них“. Розмитість поняття призвела до нівелювання різниці між соціальним настановленням та ціннісними орієнтаціями. Разом з тим для позначення готовності індивіда використовують інші поняття: установка, налаштованість, наміри, ставлення, спрямованість, схильність, диспозиція, постава особистості тощо.

На думку Ш.Надірашвілі існує загальне джерело проблем, що виникають у багатьох дослідників у зв'язку з використанням категорії “соціальне настановлення“. Такі проблеми існують як на понятійному, так і на методологічному рівні [116]. Разом з тим існує єдність думок щодо значущості соціальних настановлень та їх впливу на соціальну діяльність індивіда. Надзвичайно широкий діапазон досліджень різного типу готовності індивіда до діяльності, та пошук загальних засад теорії установок зумовлює велику кількість термінів, які розкривають різні сторони феномену готовності та опосередкованості психічної діяльності людини. Відповідно цим визначенням розроблялися теоретичні концепції соціальних настановлень, що успадкували соціологічні та психологічні підходи. Соціальна психологія стала заручником даних теоретичних концепцій, що негативно вплинуло на розвиток теорії соціальних настановлень, оскільки вони досліджувались методами психофізіології, аналогічно до методів дослідження установок, або методами соціології в загальному контексті дослідження ціннісних орієнтацій та ставлення особистості до соціальних цінностей та ситуацій.

Отже, незважаючи на сторічну історію дослідження соціальних настановлень, не можна вважати, що розробка теоретичних підходів дослідження цього феномену завершено [45; 53; 68; 113; 114; 195; 196; 197]. Багатоманітність проявів соціальних настановлень часто давала суперечливі результати емпіричних досліджень, що спричинило розвиток різноманітних підходів вимірювання соціальних настановлень у різних сферах діяльності особистості. Методи вивчення соціальних настановлень відрізнялися способом маніпуляції зовнішніх впливів на суб'єкта. Таксономічній соціальній психології протистояла методика вивчення соціальних настановлень шляхом диференціації внутрішніх проявів суб'єктів на обраний дослідником дескриптор – диференційна соціальна психологія [101, с.31]. Відсутність комплексної моделі дослідження особливостей соціально-політичних настановлень в умовах трансформації

суспільства зумовила необхідність розробки структурно-функціональної моделі соціально-політичних настановлень особистості у взаємозв'язку із соціально-культурним середовищем. Наразі, в монографіях та підручниках до останнього часу вказується, що задовільної теорії соціальних установок ще не розроблено [183].

Концепції нормативної регуляції поведінки особистості обґрунтовують роль інтеріоризації соціальних норм особистістю в процесі соціальної адаптації, досягнення нею соціальних цілей, задоволення нею соціогенних потреб (В.Т.Циба, М.І.Бобнєва, Є.М.Пеньков та інші).

В.В.Москаленко зазначає, що під соціалізацією здебільшого розуміють процес, в ході якого людська істота з певними біологічними задатками шляхом засвоєння системи знань, норм і цінностей набуває якостей, необхідних для її життєдіяльності в суспільстві. Поняття соціалізація вживання соціологами "для опису процесу, в ході якого люди навчаються дотримання соціальних норм, та процесу, який робить можливим існування суспільства й передачу його культури від покоління до покоління" [100]. Це визначення підкреслює двосторонній напрямок взаємодії індивід – середовище. Не тільки соціокультурне середовище формує індивіда, але й індивід формує середовище. "Впливу ззовні протидіє активна діяльність індивіда, тому соціалізація повинна розумітися як інтегруючий діяльний процес" [там же, с.12]. Отже, діяльнісний підхід постає ключовим для розкриття чинників формування соціальних настановлень особистості.

Чинники формування соціальних настановлень виявляються шляхом аналізу поняття "соціалізація": "Соціалізація – процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відношень. У процесі соціалізації людина набуває переконань, засвоює соціально схвалені форми поведінки, необхідні їй для нормального життя у суспільстві" [152, с.364]. "Соціалізація – процес засвоєння індивідом протягом життя соціальних норм і цінностей того суспільства, до якого він належить" [153, с.316]. Т.Шибутані пише, що "Соціалізація – це безупинний процес комунікації, у ході якої новачок вибірково вводить у свою систему поведінки ті шаблони, які санкціоновані групою" [181, с. 417]. В цілому соціалізація розуміється як засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом його включення в соціокультурне середовище, відтворення в сфері психічного системи соціальних зв'язків та відносин.

Згідно регулятивно-детерміністського підходу (В.Т.Циба) соціальні потреби й соціальні настанови є основними, набутими в процесі соціалізації, соціально-психологічними характеристиками індивіда [169]. Регулятивно-

детерміністський підхід В.Т.Циби свідчить, що соціалізація полягає у формуванні і розвитку системи соціогенних характеристик, де потреби регулюють діяльність суб'єкта, а соціальні настанови регулюють її.

Отже, соціальні настановлення особистості формуються шляхом інтеріоризації соціальних настанов, які є над індивідуальними регулятивними чинниками, що конкретизовані в законодавчих та нормативних актах та виступають для індивідуальної свідомості у формі соціальних норм.

Таким чином, виходячи з розуміння соціалізації як процесу інтеріоризації соціальних норм, привласнені індивідом норми перетворюються із зовнішніх утворень у внутрішні вищі психічні функції. Ці внутрішні психічні утворення виконують функції соціальних настановлень, а чинниками їх формування постають соціальні норми.

Логіка дослідження соціальних настановлень породжує проблему їх структури, яка пов'язана з проблемою їхнього походження, їх обумовлення тими суспільними зв'язками, у які вступає людина в предметному світі .

Уявлення про трьохкомпонентну структуру соціальних настановлень часто використовується при їх аналізі. Таке розуміння виникло внаслідок поєднання різних теоретичних підходів дослідження даного психічного утворення. В концепціях біхевіоризму розглядається конативна сторона фіксації досвіду індивідом. Теорії соціального навічання будуються на когнітивних чинниках формування настановлень. Психоданалітики пояснюють опосередкованість, визначеність поведінки індивіда внаслідок фіксації афективних комплексів – страху, насолоди, радощі, відрази тощо, які слугують відтворенню засвоєних дій. Інтегративний підхід (Кріч, Крачфілд, Балачі – 1962р.) визначає настановлення як трьохкомпонентну структуру, де афективний, когнітивний і конативний компоненти знаходяться в тісному взаємозв'язку. З одного боку, оцінною силою стосовно об'єкта володіє афективний компонент установки, з іншого – установка в цілому, як єдність трьох її компонентів, впливає на поведінку.

О.Г.Асмолов підкреслює, що більшість дослідників вивчають той чи інший компонент настановлення, або "те, що вивчається, може бути в більшій мірі віднесене до одного з трьох компонентів" [12].

В.А.Ядов вважає, що когнітивні, емоційні та поведінкові диспозиції "утворюють відносно самостійні підсистеми регуляції активності суб'єкта" [191, с.24]. Аналогічної позиції притримується В.Г.Ципцюк [172].

М.Фішбейн та І.Айзен показали, що структура атитюду представлена головним чином афективними реакціями. Атитюд, за визначенням, це

ставлення до соціальної цінності, тобто ставлення частіше за все має емоційне забарвлення.

Аналізуючи три структурні компоненти установки: когнітивний (перцептивний, інформативний) як “усвідомлення об'єкта настановлення”; афективний (емоції, почуття) як “почуття чи симпатії антипатії до об'єкта настановлення”; конативний (поведінка, дія) як “стійку послідовність реальної поведінки щодо об'єкта настановлення”, П.Н.Шихіреєв пише – “уже з такого опису, що з тими чи іншими уточненнями розділяється багатьма авторами, впливає, що дані три елементи не рядопокладені” [208, с.278-318]. Бреклер (1984р.) також вважає, що розмірність установок може змінюватися в широких межах.

Суперечку про те, чи варто розглядати соціальну установку як одномірну чи багатомірну змінну, на думку А.Асмолова, не можна вважати вирішеною [12]. Характерним є зауваження, висловлене Мак-Гайром. Наводячи багато даних, що говорять про наявність високої внутрішньої кореляції між трьома компонентами, Мак-Гайр зазначає: “Нам здається, що теоретики, які наполягають на розрізненні компонентів, змушені будуть звалити на себе тягар доказу того, що розрізнення це має сенс” [251].

За даних аналізу сучасних концепцій Д.Штальбергом та Д.Фреєм виокремлено два підходи в розумінні структури атитюду [185, с. 230]. За першого підходу – атитюд є комбінація трьох концептуально розрізнених реакцій на соціальний об'єкт (рис 1.1). Маються на увазі афективні (любов – ненависть, симпатія – антипатія), когнітивні (думки, переконання, ідеї щодо об'єкту установки) та конативні реакції (мотиви, цілі, схильності та налаштованості до певних дій щодо об'єкта). За другого підходу відхиляється ідея багатокомпонентності настановлень. Одномірна модель виокремлює одну компоненту установки – стан свідомості відносно людей, об'єктів або проблем (Фішбейн і Айзен). Атитюд розглядається як позитивна або негативна тобто афективна оцінка об'єкта. За такого підходу когнітивні реакції на об'єкт розглядаються як певні знання або переконання щодо об'єкта, конативні реакції – як поведінковий намір індивіда щодо об'єкта.

Наведена в даному аналітичному огляді схема атитюду, подана Іглі та Чейкеном, чітко розмежовує феномен настановлення та його прояви, що піддаються спостереженню [там же, мал. 8.1]. Однак, виділивши в схемі установку як окремий феномен свідомості, що проявляється в афективних, когнітивних та поведінкових реакціях ці дослідники залишаються в межах

трикомпонентної моделі соціальної установки, згідно якої реакції і є компонентами атитюдів.

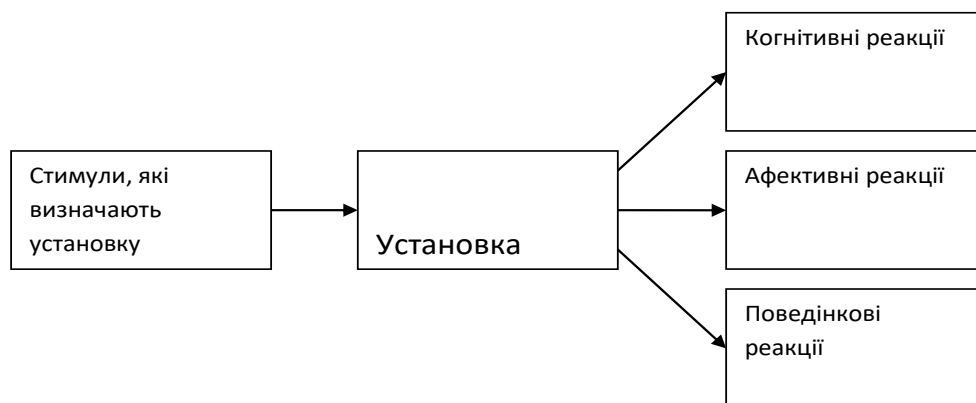

Рис. 1. Трикомпонентна модель установки за Іглі та Чейкеном.

Втім, доцільно казати про трикомпонентну структуру психіки особистості і розглядати її реакції як доступні для спостереження прояви латентного феномену, яким є соціальне настановлення. Таким чином, виявлені дослідниками компоненти настановлення можна розглядати як структуру його периферійної частини, а структура ядра настановлення залишається не розкритою.

Розкриття структури соціальних настановлень уможлиблює запропонований у дослідженні підхід, за якого настановлення є відображенням соціальної норми в свідомості особистості. Сигніфікативний зміст соціальної норми, тобто її психологічне значення для індивіда розкривається в роботах В.Д.Плахова. Виступаючи мірою суспільних відносин, соціальна норма виконує функцію регулятора поведінки суб'єктів спільноти [127]. Норма містить дві складові: імператив та диспозицію. Імператив регламентує спосіб дій, а диспозиція описує ситуацію застосування імперативу. Форми, в яких існує норма, не обмежуються явно вираженим імперативом та диспозицією, в реальності існують різні форми знакових утворень (правила, забобони, звичаї, традиції тощо), які виконують функцію регуляторів діяльності суб'єктів спільноти, тому вони віднесені до класу "соціальна норма". В.Д.Плахов зазначає, що "в якій би формі (більш або менш конкретній) соціальна норма не проявлялася, в її будові завжди мають місце два інгредієнти: диспозиція та імператив" [127, с. 53]. Диспозиція норми є зразком суспільних відносин, що вказує на порядок відносин, спосіб досягнення цілі, описує ситуацію та умови виконання імперативу даної норми. Народна творчість, мистецтво, художня література, соціальні уявлення спрямовані переважно на опис та пояснення саме диспозиційної частини

соціальних норм. "Якщо диспозиція є змістовною структурою соціальної норми, то імператив та диспозиція в їх взаємозв'язку – формальна структура" [127, с. 54]. Диспозиційна складова соціальної норми відтворюється в когнітивній сфері свідомості як норма-образ і постає периферією настановлення. Імператив, як пізнана необхідність, постає ядром настановлення після усвідомлення індивідом диспозиційної складової норми, всієї палітри умов та обставин, які уможливають досягнення соціальної мети. Саме імператив забезпечує готовність індивіда до відповідної діяльності, до соціально визначеного способу досягнення соціальної мети. Зв'язок імператива з диспозиційною складовою норми залишаються і після інтеріоризації норми індивідом. Разом з тим, в процесі накопичення досвіду, диспозиційна складова норм розширюється, доповнюється, коригується і постає фактором адаптації людини до трансформацій соціального середовища.

Отже, структура та зміст соціального настановлення відображає імперативно-диспозиційну структуру та зміст соціальних норм інтеріоризованих особистістю. Змістом фіксованого настановлення є імператив норми, а змістом актуального настановлення – сукупність імперативів, тобто, актуальне настановлення постає констеляцією фіксованих настановлень плюс оцінка ситуації і віднесення її до диспозиційного змісту настановлення. Таким чином, актуальні соціальні настановлення є "модусом" свідомості з "довільної" (суб'єктивно обумовленої) комбінації фіксованих соціальних настановлень, що виникає у відповідь на конкретну ситуацію.

Таке розуміння соціального настановлення дає змогу досліджувати особливості соціально-політичних настановлень особистості відносно суперечливого соціокультурного середовища при трансформації суспільства, а відтак і зміни соціальних норм.

Завдяки настановленню і на його основі стає можливим здійснення доцільної поведінки індивіда в конкретних умовах. Але доцільність поведінки, у свою чергу припускає адекватність віддзеркалення дійсності, тієї конкретної ситуації, у якій виявляється активність індивіда. І тому важливим моментом теорії настановлення є визначення віддзеркалюваної природи настановлення. Почуттєві образи – загальна форма психічного відображення, породженого предметною діяльністю суб'єкта. Однак у людини почуттєві образи набувають нову якість, а саме, свою означеність. Значення і є важливими "утворюючими" людської свідомості. "Виникнення людини і людського суспільства призводить до того, що колись прями, натуральні зв'язки організму із середовищем стають

опосередкованими культурою, що розвивається на базі матеріального виробництва. При цьому культура виступає для індивідів у формі значень, переданих мовними знаками-символами" [85, с.52].

Соціальні норми виступають такими значеннями, які взаємопов'язані з соціальними настановами. Норма – це "стандартизовані правила поведінки, що приймаються членами групи за узаконені специфікації очікуваної функції групи, а також функції кожного члена групи" [86, с. 172]. У нормах фіксується визначений порядок, закон як зразок суспільних відносин, стійкі структури соціальних зв'язків. Тому соціальні норми можуть бути означені як специфічні соціальні, виробленні в ході соціокультурної еволюції, засоби фіксації суспільних відносин [127, с.11]. Вони формуються та затверджуються з метою забезпечення системних процесів у суспільстві, упорядкування людських взаємовідносин, скеровування суб'єктивної поведінки у визначеному напрямку [127, с.15]. Змістом соціальної норми є дія, яка може, повинна або не повинна бути виконана; умова застосування норм – це вказівка в нормі ситуації, із виникненням якої може бути реалізована передбачена цією нормою дія; суб'єкт – це особа, до якої звернена норма [64, с.23]. Скерування суб'єктивної поведінки відповідно до вимог соціальних норм можливе, якщо індивід інтеріоризував відповідні норми, внаслідок чого й формується внутрішньо-психічний феномен – соціальне настановлення, яким постає норма в свідомості індивіда.

Оволодіння системою суспільних норм вихідна передумова цілепокладання і формування ієрархії соціальних потреб. Як показано в роботах Ю.М.Швалба, цілепокладання і послідовність діяльності індивіда відбувається за наявності у нього відповідного досвіду, який слугує підґрунтям подальшого розвитку вищих психічних функцій особистості [202]. Згідно запропонованого підходу, соціальне настановлення виступає як важлива складова досвіду особистості.

На засадах теорії діяльності, що розроблена Л.С.Виготським, О.М.Леонтьєвим та іншими [86], концепції генезису особистості – С.Д.Максименко [94], концепції соціалізації особистості – В.В.Москаленко [102] та регулятивно-детерміністського підходу – В.Т.Циба [169], а також в контексті суб'єктно-діяльнісної парадигми А.В.Брушлінського [29], виявлено роль соціальних норм у процесі формування феномену "соціальне настановлення". Суб'єктно-діялісна парадигма розкриває структуру діяльності як процес взаємодії суб'єкта із знаряддями при зустрічі потреби з предметом потреби. Застосування діялісного підходу розкриває сутність знарядь в соціокультурному контексті, якими

виступають соціальні значення або суспільно визначені способи задоволення потреб. Такими значеннями постають соціальні норми, які регулюють соціальну діяльність індивіда.

Через знаряддя, які наділені значенням, людина оволодіває суспільно-історичним досвідом, культурою в процесі соціалізації (в процесі розгортання нужди). Коли ці значення привласнені, інтеріоризовані людиною та наділені особистісним смислом вона здатна виконувати психічні операції опосередкування й використовувати надбання суспільної культури у власній діяльності по реалізації нужди (за С.Д.Максименком) або задоволення соціогенних потреб (за В.Т.Цибою).

Застосування теорії діяльності в соціальній психології дозволяє уникнути розмитості поняття соціальне настановлення та розкрити соціально-психологічний зміст цього феномену. В дослідженнях психіки особистості О.Леонт'єв покладає в основу людської діяльності не елементарні фізіологічні функції, а їхні сполучення, що виникають у ході індивідуального розвитку. "Кора людського мозку з її 15 мільярдами нервових клітин стала органом, здатним формувати функціональні органи" [цитата за136, с. 326-331].

Соціальні настановлення постають одними з феноменів свідомості індивіда, які утворюються в процесі взаємодії індивіда із суспільно виробленими предметним та ідеальними "знаряддями". Знаряддя наділені значеннями, які перетворюються людиною в особистісні смисли у процесі формування соціальних настановлень, на думку А. Г.Асмолова, фіксуються "в сфері понять, знань, соціальних норм..." [11, с.59]. С.Московичі оперує інтегрованою категорією – "соціальні уявлення", що значно розширює форми фіксації соціальних значень. З метою операціоналізації надіндивідуальних соціальних утворень, які спрямовують та організують суспільну діяльність особистості, в межах регулятивно-детерміністського підходу для позначення надіндивідуальних соціальних утворень використовується поняття "зовнішня соціальна настанова" [170]. Поняття "соціальна настанова", як зовнішня характеристика суспільної регуляції діяльності людей, повертає теорію соціальних настановлень у психологічну парадигму, оскільки змістом соціальних настанов є соціальні норми, які є суть значення. За регулятивно-детерміністською теорією В. Т. Циби сформована зовні й інтеріоризована особистістю соціальна норма, регулює соціальну поведінку особистості. Тому соціальна норма є знаряддям регуляції взаємин суб'єктів в процесі реалізації соціогенних потреб.

Г.О.Балл визначає норму як – "соціально задану основу, в рамках якої будується (або повинна будуватися) дана діяльність, і є соціально детермінованою моделлю діяльності або її компонента". З приводу розведення понять "норма діяльності" та "соціальна норма" автор пише, що – "соціальна природа любих норм діяльності, та нормативна регуляція суспільної поведінки заслуговує спеціального дослідження" [13].

Оскільки соціальні норми уособлюють в собі суть "знаряддя", то відображені в свідомості індивіда значення соціальних норм набувають особистісного смислу. Це дозволяє застосувати теорію діяльності до вивчення проблеми формування соціальних настановлень. В соціально-психологічній парадигмі концепція діяльності розкриває процес формування соціальних настановлень особистості наступним чином:

**СОЦІАЛЬНА ПОТРЕБА → СОЦІАЛЬНЕ НАСТАНОВЛЕННЯ ↔
СОЦІАЛЬНА НОРМА ↔ СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ**

Генетичний підхід С.Д.Максименка забезпечує глибинне розуміння процесу формування вищих психічних функцій індивіда. "Розуміння нужди як єдиної суперечливої цілісності біологічного й соціального дає можливість більш змістовно розглядати її специфічні породження – психологічні засоби, соціальні устремління й інші структури..." [94, с. 16]. Нужда, як генетично-вихідна одиниця конституює розвиток потребово-вольової сфери "й весь процес прийняття соціальних норм" [94, с.13]. Особливість людської психіки та психічної діяльності полягає у використанні надбань культури. Як зазначає С.Д. Максименко: "Об'єкт культури є продуктом людської діяльності і в дійсності являє собою закодоване згорнуте відображення людської психіки" [94, с.24]. Культура, яка міститься в матеріальних та нематеріальних засобах людської діяльності впливає на формування особистості та її психічних властивостей, через взаємодію з ними і формуються вищі психічні функції особистості.

Вищі психічні функції формуються при розгортанні нужди, яка містить у собі і біологічні і соціальні потреби. У процес розвитку, саморозвитку та самовизначенні індивіда в соціальній сфері індивід трансформує біогенні потреби в соціогенні потреби, які взаємопов'язані із соціальними цінностями. В процесі соціалізації людина оволодіває суспільно визначеними засобами реалізації потреб та досягнення соціальних цінностей. Суспільні засоби досягнення мети як матеріальні так й ідеальні, виступають значеннями, які індивід наділяє особистісним смислом. Відтак, в процесі генезису нужди, соціокультурні форми, відтворюються у свідомості і, після їх інтеріоризації, постають в якості ціннісних орієнтацій та соціальних настановлень особистості.

Белоконь И.В.

Социальные установки как психологический компонент личности

Главной задачей данной статьи усматривается представление достижений украинских психологов в области методологии исследования личности. С развитием концепции деятельности, отечественные психологи выяснили, что для исследования личности следует учитывать проекции проявлений внутреннего мира индивида на социально-психологическом уровне. Одним из перспективных подходов познания личности становится комплексный анализ социальных норм, их трансляция в сознание индивида, их влияние на формирование личности и, уже как проекция личности, анализ деятельности личности. В этой агрегации и заложено модель деятельностного подхода исследования установок личности. Одним из критериев, подлежащих анализу в исследованиях личности, являются социальные установки как интериоризированные нормы. Интериоризированные и согласованы с другими феноменами сознания, и связаны с потребностями индивида, социальные нормы становятся социальными установками личности, то есть, индивидуальным мерилем социальной ситуации, что необходимо для организации адекватной, социально приемлемой деятельности индивида. В статье показано, что, выступая предпосылкой социальной установки, социальная норма проходит сквозь человеческую индивидуальность, наделяется личностным смыслом, вместе с тем, интериоризированные и усвоена индивидом, эта норма становится типичным в личности, которая является частью сообщества. Относительная тождественность социального и индивидуального представляется важным аспектом психологического изучения личности и имеет научную перспективу.

Ключевые слова: *личность, социальные нормы, социальные установки*

Bilokon` I.V.

Social attitudes as a psychological component of personality

The presentation of the achievements of Ukrainian psychologists in the field of the methodology of personality research is the main objective of this article. With the development of the concept of activity, domestic psychologists have found that in order to study the personality, one should take into account the projections of the manifestations of the individual's inner space at the socio-psychological level. One of the promising approaches to the knowledge of the individual becomes a comprehensive analysis of social norms, their translation into the consciousness of the individual, their influence on the formation of the personality and, already as a projection of the personality, an analysis of the activities of the personality. In this aggregation, and laid the model of the activity approach to the study of attitudes of the individual. One of the criteria to be analyzed in personality studies is social attitudes as internalized norms. Internalized and coordinated with other phenomena of consciousness, and associated with the needs of the individual, social norms become the social attitudes of the individual, that is, the individual measure of the social situation that is necessary for the organization of an adequate, socially acceptable activity of the individual. The article shows that, acting as a prerequisite for a social attitude, the social norm passes through the man's individuality, is endowed with personal meaning, at the same time, internalized and assimilated by the individual, this norm becomes typical in a person as a community the part. The relative identity of the sociality and the individual seems to be an important aspect of the psychological study of the individual and has a scientific perspective.

Key words: *personality, social norms, social attitudes*